

Львова Н. Л.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри фонетики і практики англійської мови
Київського національного лінгвістичного університету

МЕТАФОРИЧНІ ВІЙСЬКОВІ ТЕРМІНИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД

Анотація. Статтю присвячено дослідженню англійськомовних метафоричних термінів військової сфери та специфіки їх перекладу українською мовою. У статті надається визначення понять «метафоричний термін», «військовий термін», встановлюються причини існування великої кількості метафоричних термінів у різних професійних сферах, аналізуються сфери походження англійськомовних метафоричних термінів військової сфери. Увагу приділено в статті визначенню способів, а також трансформацій перекладу англійськомовних військових термінів українською мовою.

Метафоричний термін є офіційною лексичною номінацією професійного або наукового поняття, значення якого утворено на основі транспозиції за ознаками схожості. Військовий термін є засобом йменування поняття військової сфери. Існування великої кількості метафоричних термінів у різних професійних сферах пояснюється ємністю та універсальністю метафори, її здатністю позначати невідоме через схожість із відомим.

Англійськомовні військові терміни-метафори є антропоморфними та неантропоморфними за походженням. Сферами походження антропоморфних термінів, пов'язаних із людиною, є назви її фізіологічних, психічних, розумових особливостей, частин її тіла, її дій, професій, родів занять, особливостей взаємодії у соціумі. Неантропоморфні метафори військової сфери представлені одиницями зі сфер інженерної споруди та будівлі, природні та фізичні явища, ландшафт, побутові предмети, гастрономія, одяг і тканини, міфологія та релігія, гідросфери, а також зооморфної та фітоморфної сфер.

Англійськомовні метафоричні терміни військової сфери перекладаються україномовним еквівалентами, калькуванням і шляхом опису. Їх відтворення здійснюється також простими та комплексними перекладацькими трансформаціями. Найбільш поширеними серед простих є перестановка слів і додавання слова. Комплексні трансформації містять дві та більше простих перекладацьких трансформацій, а їх поширене вживання при перекладі багатокомпонентних англійськомовних термінів-метафор військової сфери пояснюється відсутністю їх еквівалентів в українській мові.

Ключові слова: англійська мова, військова сфера, метафоричний термін, перекладацька трансформація, спосіб перекладу, сфера походження.

Постановка проблеми. Дослідження термінології завжди відзначались актуальністю через її важливість для комунікації фахівців, необхідність її розуміння широким загалом, забезпечення передачі спеціальних знань у різних галузях науки та техніки. Різноманітні екстралінгвістичні фактори сприяють появі термінів у різних сферах, розвитку їх термінологій, які

потребують подальшої стандартизації, що, в свою чергу, також зумовлює процеси їх безперервного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри те, що англійськомовна військова термінологія постійно вивчається науковцями [див., напр., 1–3], ще й донині окрема увага не приділялась дослідженню її метафоричних одиниць, в тому числі й в аспекті перекладу, що й зумовлює мету цієї статті. Її завдання полягають у визначенні понять «метафоричний термін», «військовий термін», поясненні причин існування великої кількості метафоричних термінів у різних професійних сферах, з'ясуванні сфер походження військових метафоричних термінів англійської мови, аналізу способів їх перекладу українською мовою, а також перекладацьких трансформацій, які можуть бути застосовані при їх передачі нею.

Виклад основного матеріалу. Під метафоричним розуміємо термін, значення якого сформовано на основі «транспозиції за ознаками схожості» [4, с. 45]. Творення термінів на основі грецької та латинської мов поступово поступалося тропеїчному (метафоричному) термінотворенню у європейських мовах. Метафора належить до сфери мисленневих процесів і сприяє отриманню нового знання. Наявність великої кількості метафоричних термінів у різних фахових сферах пояснюється антропоцентричним характером мови загалом, універсальною здатністю людиною вловлювати схожість між різними класами об'єктами. Являючи собою семантичну подвійність, метафора, ємна за своїм призначенням, здатна поєднувати відоме та невідоме, старе та нове, що й сприяє її впровадженню у термінологічну сферу загалом.

Під військовим терміном розуміємо слово чи словосполучення, що є офіційним засобом номінації поняття військової сфери. Корпус аналізованих термінологічних одиниць, їх тематична диференціація, що стала базою для метафоризації, дозволяє виявити ключові сфери походження аналізованих термінів, які власне можна поділити на антропоморфні та неантропоморфні за походженням.

Серед *антропоморфних* зустрічаємо ті метафори, формування яких базується на поняттях про *фізіологічні, психічні та розумові особливості людини*. Фізіологічна складова є основою для порівняння референтів за схожістю в англійськомовних метафоричних термінах військової сфери. Це може пояснити тим фактом, що першочергове значення для людини має стан її організму та його ресурси. Прикладами англійськомовних військових термінів, значення яких сформовано на основі переосмислення подібних понять, є наступні:

air force – *повітряна армія*; *live ammunition* – *бойові патрони*; *augmentation force* – *сили підсилення військ, вже розгорнутих на полі бою*; *battle fatigue* – *бойовий посттравматич-*

ний синдром; *blind* – маскувальна сітка; *blind transmission* – передача інформації без підтвердження; *blind spot* – простір, що не проглядається, ділянка місцевості, непридатний для радіозв'язку; *combat fatigue* – бойовий посттравматичний синдром; *concentrated efforts* – зосереджені бойові зусилля; *dead drop* – схованка; *letter-box* – закладка для прихованої передачі інформації; *dumb bomb* – холостий заряд; *elite forces* – ударні елітні війська; *force-on-force training* – бойова підготовка із залученням сил для імітації умовного супротивника; *exercise* – навчання з бойовою стрільбиною; *strength* – кількість солдатів; *strong point* – укріплений пункт; *strong resistance* – лютий супротив; *task force* – експедиційний корпус; *use of force* – використання сили.

Окремою групою термінологічних одиниць, утворених на базі порівнянь із фізіологічними характеристиками людини, є терміни, у структурі яких спостерігається такий компонент, як назва частин тіла людини, наприклад:

shoulder board – жорсткий погон; *shoulder loop* – м'який погон; *beachhead* – плацдарм морського десанту на березі; *bipod* – сошки кулемета; *body of order* – текст наказу; *bridgehead* – плацдарм на березі річки; *head* – голова колони; *main body* – основа колони; *corps* – відділення; *face of the map* – лицьовий бік карти; *foothold* – невеликий плацдарм; *gorge* – ущелина; *hair trigger* – спусковий гачок, що потребує легкого натискання; *lips of the wound* – край рани; *shoulder* – переносний зенітно-ракетний комплекс; *soft-skinned vehicle* – машина, що не має броньового захисту; *teeth arms* – види бойових військ (брит.); *brain washing* – мозкова атака.

Наведемо приклади метафоричних одиниць військової сфери, компонентами яких є одиниці на позначення психічних особливостей людини:

active army – склад армії на діюсній військовій службі; *active armour* – активна броня; *aggressive patrolling* – агресивне патрулювання; *battle honor* – бойові відмінності; *fierce assault* – люта атака; *fierce fighting* – жорстокий бій; *harassing fire* – виснажливий вогонь; *fierce fire* – гнітючий вогонь; *persistent* – смілка речовина; *rude shock* – раптовий удар; *standing force* – сили готовності; *decisive victory* – рішуча перемога.

На основі компонентів, що є засобами йменування розумових здібностей у людини, побудовані такі метафоричні військові терміни:

dumty ammunition – холостий боєприпас; *educated missile* – ракета, що програмується; *impaired vision* – погане бачення проблеми; *indiscriminate attack* – напад без врахування наявності громадянських цілей у зоні поразки; *ruse* – військова хитрість.

Також творення метафоричних термінів здійснюється за допомогою переосмислення одиниць на позначення відчуттів людини. Наведемо приклади:

heavy cavalry / light cavalry – важка / легка артилерія; *cold steel* – штиковий бій; *cold war / hot war* – холодна війна; *hard-target* – мета, що маневрує; *weight of artillery* – вага артилерії, атаки, вогню; *firm foothold* – твердий плацдарм; *tight formation* – зімкнутий ряд; *feet are dry* – політ над сушею; *disaster relief* – здійснення допомоги при катастрофах та стихійних лихах.

Достатньо поширеною у військовій термінології є й група термінів, до складу яких входять одиниці на позначення дій людини, які переосмислюються у складі подібних термінів:

advance – просування; *course of action* – хід бою; *air strike* – удар із повітря; *support* – підтримка; *collection of info* – збір інформації; *flash-hider* – плам'я-засмичувач; *grenade launcher* – пускова установка; *heat-seeking* – ракета із тепловою голівкою наведення; *incoming fire* – вогонь супротивника; *hit* – попадання; *Jam* – створювати перепони, глушити радіозв'язок; *killing ground* – раніше обране та пристрілений простір для знищення супротивника; *denial weapon* – авіаційний боєприпас для руйнування для злітної смуги; *rush* – неочікувана атака; *salvo* – залп, батарейна черга; *show of flag* – демонстрація сили; *silencer* – прилад беззвучної стрільбини; *sleeper* – співробітник іноземної спецслужби; *surprise action* – раптова дія; *taps* – сигнал до відбою; *stunning victory* – приголомшливий успіх; *stunning blow* – сильний вибух; *wait out* – тимчасове припинення зв'язку; *defensive war* – оборонна війна; *war-cry* – бойовий клич; *water-jump* – техніка приземлення на водяну поверхню.

Прикладами дієслів-метафор слугують в аналізованій термінології наступні одиниці:

to blunt attack – стримувати натиск; *to lift fire* – переносити вогонь в глибину; *to shift fire* – переносити вогонь по фронту; *to open fire* – відкрити вогонь; *to reload* – перезаряджати зброю; *to stake-in* – встановлювати миномет, кулемет; *to silence* – знімати вартового, придушити вогневі засоби супротивника.

Виокремлюємо також терміни військової сфери метафоричної моделі «професія, рід занять», наприклад:

bandit – літак супротивника; *controller* – навідник-коректувальник; *gunsmith* – особа, що виготовляє вогнепальну зброю кустарним способом; *hacker* – комп'ютерний хакер; *hunter-killer / killer submarine* – підводний човен, задіяний у військових операціях; *naturalist* – іноземний розвідник; *pioneer* – солдат пішого спецрозділу, що йде попереду армії чи полку.

Окрема група метафоричних військових термінів англійської мови походить від понять, що позначають відносини в суспільстві:

alien – літак-правопорушник; *buddy-buddy philosophy* – філософія військового товариства та взаємовиручки; *friend-or-foe* – впізнання «свій – чужий»; *friendly fire* – помилковий обстріл з боку своїх.

Поширеними у військовій термінології англійської мови є також неатропоморфні терміноодиниці. Одна із груп таких термінів містить одиниці зі сфери «інженерні споруди та будівлі», тобто ті одиниці, що позначали спочатку різноманітні інженерні споруди, будівлі та із переосмисленням значенням надійшли до аналізованої термінології, наприклад:

avenue of approach – шлях підходу; *bore* – канал стовбура; *cockpit* – пілотська кабіна літака; *conning tower* – рубка підводного човна; *forecastle* – передня частина корабля; *pontoon* – поплавець гідролітака; *quarter* – кормова частина судна; *tunnel* – мінна галерея; *turret* – бойова вежа.

Окрему групу складають терміни, що надійшли до військової сфери із концептосфери «ДІМ», наприклад:

homing system – система самонаведення; *blockhouse* – зміцнена будівля; *stray bullet* – шальна куля; *cabin* – кабіна летального апарата; *chamber* – зарядна камера зброї; *enfilade fire* – безперервний вогонь супротивника на усю ширину та глибину бойових порядків; *glasshouse* – військова в'язниця; *home base* – аеродром постійного базування авіаційної частини.

Окрему групу неантропоморфних метафоричних термінів військової сфери в англійській мові становлять одиниці із *компонентами-колонімами*. Наявність подібних одиниць вказує на роль кольорів у житті людини та той факт, що вони можуть викликати емоції. Прикладами військових метафоричних термінів із колонімами є наступні:

orange cell – сили військових, що позначають союзників у ході навчань; *Black and Tans* – англійські каральні загони в Ірландії після Першої світової війни; *black friar* – диверсант-одиначка; *Blue-on-Blue fire* – помилкове ведення вогню; *grey diplomats* – бойові кораблі як засоби дипломатії з позиції сили; *paint white* – підсвічування цілі лазерним приладом наведення; *Red cell* – компонент, що позначає сили супротивника в ході навчання; *white wash* – приховання дисциплінарного вчинка; *yellow zone* – нейтральна зона.

Неантропоморфні англійськомовні метафоричні терміни військової сфери містять також одиниці зі сфери «природні та фізичні явища», наприклад:

blackout – світломаска; *blackout area* – площа запущання; *burst of speed* – різке збільшення швидкості; *electronic silence* – режим виключення радіоелектронних випромінюючих засобів; *flashlight* – ручний ліхтар; *foray* – рейд на територію; *echo* – відбитий ліхтар; *percussion cap* – капсуль патрона; *war in shadow* – спеціальні операції.

Терміни метафоричної моделі «ландшафт» представлені в аналізованій термінології наступними одиницями:

airfield – аеродром; *bay* – місце ведення вогню; *channel* – канал радіообміну; *ditch* – аварійна посадка летального апарата на воду; *field of fire* – простір, що прострілюється; *glide path* – посадкова глисада літака; *sump* – вловлювач; *trail* – лафет артилерійського знаряддя, що буксується; *traverse* – окопний траверс; *field of view* – поле зору.

Неантропоморфними є також терміни зооморфного походження:

bug – жук; *mole* – крм; *muzzle* – дуло; *dog-watch* – дозор; *dogfight* – повітряний бій, рукопашний бій; *caterpillar track* – гусеничний трек; *half-cock* – насторожі; *war-bird* – військовий літак; *frogman* – бойовий пловець-аквалангіст; *hog's back* – верхівка гори; *foxhole* – місце для стрільниці; *leapfrog* – пересування почергово, перебіжками.

Суміжно з зооморфною метафоричною моделлю творення термінів військової сфери в англійській мові існує *фітоморфна*, тобто йдеться про терміноодиниці військової сфери, що походять від лексичних засобів сфери *фауна*, про що свідчать такі приклади:

caltrops – стрічка з шипами для блокування руху; *gooseberry* – дротове загородження типу «їжак»; *stem* – колона ядерного вибуху; *grenade* – граната; *pea green* – тин камуфляжної форми; *rod* – орудійний стовбур.

Окремою групою метафоричних термінів військової сфери в англійській мові є та, що походить зі сфери «вода», наприклад:

blast wave – вибухова хвиля; *carrier wave* – хвиля передачі радіосигналу; *shock wave* – ударна хвиля; *current situation* – поточна ситуація; *incursion* – вторгнення на територію іншої держави.

Аналіз метафоричних термінів військової сфери дозволяє виявити також групу моделі «міфологія та релігія». Джерелом формування терміноодиниць визначеної групи є анти-

чні легенди, релігійні догми, релігійні та філософські світоглядні погляди представників англосмовного світу різних часів, зокрема:

baptism of fire – хрещення вогнем; *dragon's teeth* – бетонна протитанкова надобва; *holy war* – справедлива війна; *service* – служба; *Red Devils* – неформальна назва військовослужбовців десантних частин армії Великої Британії; *subversive* – підривна діяльності; *team spirit* – командний дух.

В аналізованій термінології наявні також терміни метафоричної моделі «одяг і тканина», наприклад:

ammunition belt – патронна стрічка; *apron* – дротове оголодження; мор. камуфляж; *bulletproof vest / flak jacket* – куленепробивний жилет; *protective mask* – протигаз; *poncho* – водонепроникний жилет; *sabot* – танковий снаряд; *піддон снарядної лінзи*; *tag* – особистий знак.

Існують також і військові терміни *гастрономічного* походження, зокрема:

sandwich – бойовий стрій; *red herring* – маневр, що відволікає.

Цікавим є походження терміна *red herring*. Копчений оселедець використовувався мисливцями для того, щоб збивати зі сліду мисливських собак. Подібна хитрість стала основою номінації військового терміна, що позначає облудну дію стосовно супротивника.

Також деякі терміноодиниці військової сфери було утворено в англійській мові на основі переосмислення засобів йменування побутових предметів:

baton round – пластикова куля; *dry bag* – костюм бойового плаця; *field glasses* – апаратура оптичного спостереження; *hammer* – курок; *knife rest* – дротове загородження; *mothball* – трасуюча куля; *cluster pump* – саморобний вибуховий устрій спрямованої дії.

Антропоморфні та неантропоморфні метафори поділяються науковцями також на антропоморфні, соціоморфні, зооморфні, фітоморфні та артефактні [5, с. 233–235]. За нашими спостереженнями, а також проведенням аналізом, всі із визначених груп метафор є наявними у військовій метафоричній термінології англійської мови. Важливим є також питання перекладу визначених одиниць українською мовою.

Класифікація В. І. Карабана [6, с. 300–314] та А. Я. Коваленко [7, с. 72–74] дозволяє визначити наступні способи перекладу англійськомовних військових термінів-метафор:

еквівалентний переклад (*feed block* – приймач; *shelter* – прихисток; *cavalry* – мобільні війська);

описовий переклад (*heat-seeking* – ракета з тепловою головкою наведення; *circla* – орудійна вежа корабля, що обертається; *educated missile* – ракета, що програмується);

калькування (*bloodless victory* – безкровна перемога; *aggressive patrolling* – агресивне патрулювання; *battle honor* – бойова відзнака; *to open fire* – відкрити вогонь).

Також військові метафоричні терміни відтворюються за допомогою перекладацьких трансформацій, наприклад:

перестановка слів (*air strike* – удар із повітря);

додавання слова / слів (*to reload* – перезаряджати зброю);

комплексні трансформації (*water-jump* – техніка приземлення на водянну поверхню).

Зауважимо, що комплексні трансформації, тобто ті, які складаються з кількох простих, є найбільш поширеними при передачі військових метафоричних терміноодиниць анг-

лійської мови мовою українською. Переклад останнього із визначених термінів здійснювався із залученням трансформацій додавання та перестановка слів, а також лексична заміна (*jutr* – *приземлення*). Визначені трансформації входять до складу комплексної. Поширення вживання перекладацьких трансформацій для відтворення англійськомовних метафоричних термінів військової сфери пояснюється не тільки їх багатокомпонентним складом і необхідністю пристосувати перекладену одиницю до норм мови перекладу, але й відсутністю їх еквівалентів у ній.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, військові метафоричні терміни є офіційними засобами номінації понять військової сфери, значення яких сформовано шляхом перекладу, що здійснюється за ознаками схожості. Метафоричні військові терміни англійської мови є антропоморфними та неантропоморфними за походженням. Українською мовою вони відтворюються еквівалентними одиницями, описовим шляхом, калькуванням. Також для передачі цих одиниць вживаються перекладацькі трансформації. **Перспективи подальших досліджень** вбачаємо у вивченні англійськомовних метонімічних термінів військової сфери та з'ясуванні способів їх перекладу українською мовою.

Література:

1. Бабій І. В., Кучвара Л. Б. Структурний аналіз військових термінів в англійській та українській мовах. *Львівський філологічний часопис*. 2023. № 13. С. 7–13.
2. Дзюбак Н. М. Структурно-граматичні ознаки сучасних військових термінів. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2011. № 28. С. 122–125.
3. Лукіяничук Ю. О. Способи класифікації військових термінів. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія : Філологічна*. 2017. № 66. С. 65–67.
4. Куц Е. О. Метафоричні номінації іноземців як засоби експлікації упереджень американських політиків. *Нова філологія*. 2013. № 57. С. 45–48.
5. Стретович Т. П. Класифікаційне розмаїття видів метафор. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова. Сучасні тенденції розвитку мов*. 2017. № 16. С. 232–239.
6. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
7. Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад. Тернопіль : Видавництво Карп'юка, 2007. 304 с.
8. Bowyer R. Dictionary of Military Terms : Over 6,000 Words Clearly. London : A&C Black Business Information and Development, 2008. 288 p.
9. The Dictionary of Military Terms / U. S. Department of Defense. New York : Skyhorse, 2015. 472 p.

L'vova N. Metaphorical military terms of the English language and their translation

Summary. The article is devoted to the research of English metaphorical terms in the military sphere and the specificity of their translation into Ukrainian. The notions of «metaphorical term» and «military term» are given, reasons for the existence of a large number of metaphorical terms in various professional spheres are revealed, spheres of origins of English military metaphorical terms are analyzed in the article. Ways and transformations of translating of English military metaphorical terms into Ukrainian are also analyzed in the

A metaphorical term is an official lexical designation of a professional or scientific notion formed on the basis of transposition of meaning according to features of similarity. A military term is a means of designation of the military notion. The existence of a great number of metaphorical terms in various professional spheres can be explained by the richness and versatility of metaphors, as well as their ability to designate an unknown notion through similarities with the known one.

English-language military metaphorical terms are anthropomorphic and non-anthropomorphic by origin. Anthropomorphic terms, associated with human characteristics, include names related to physiological, psychological, and intellectual traits of people, their body parts, actions, professions, occupations, and social interactions. Non-anthropomorphic military metaphors are originated from the spheres of engineering structures and buildings, natural and physical phenomena, landscapes, household items, gastronomy, clothing and fabrics, mythology and religion, the hydrosphere, as well as from zoomorphic and phytomorphic spheres.

The translation of English military metaphorical terms into Ukrainian is carried out by their Ukrainian equivalents, calquing, descriptively. Their reproduction into Ukrainian is also made with simple and complex translation transformations. The most widespread simple transformations used in the process of their translation is transposition and word addition. Complex transformations combine two or more simple translation. Their frequent use in translating of multi-component English military metaphorical terms is explained by the absence of their equivalents in the Ukrainian language.

Key words: the English language, the military sphere, metaphoric term, translating transformation, way of translating, sphere of origin.